

جنوبگان و مقوله امنیت در نظم حقوقی بین‌المللی هزاره سوم: الگوی برتر حقوق بین‌الملل در پایبندی به تعهدات و ایجاد ضمانت‌های اجرایی مؤثر

سیدضیاءالدین مدنی*

شناسه دیجیتال اسناد (DOI): 10.22066/cilamag.2019.35080

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۶/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۴/۲۵

چکیده

نزدیک به ۶۰ سال از انعقاد و اجرایی‌شدن معاهده جنوبگان می‌گذرد. قاره جنوبگان از جنبه‌های گوناگون دارای نظام حقوقی منحصر به فردی است. از نحوه ورود و عضویت دولت‌ها به معاهده جنوبگان و به‌طور کلی، سامانه معاهداتی جنوبگان گرفته، تا نظام حقوقی حفاظت از محیط‌زیست و موارد دیگر، همگی واجد شاخص‌های منحصر به فردی هستند. در این میان به نظر می‌رسد یکی از مهم‌ترین این موارد، بُعد امنیت نظام حقوقی جنوبگان باشد. چگونگی شکل‌گیری مقوله امنیت در این قاره و کیفیت نهادینه‌سازی آن در درون نظام حقوقی بین‌المللی جنوبگان، موضوعی است که توجه دقیق و موشکافانه علمی را می‌طلبد. از نقطه نظر نگارنده این نوشتار، می‌توان نظام حقوقی پیش‌گفته را به‌ویژه از بُعد امنیت آن، مینیاتوری از تحقق الگوی برتر حقوق بین‌الملل و پیدایش شکلی آرمانی از نظام حقوقی بین‌المللی قلمداد کرد که در آن دولت‌ها در پایبندی و تضمین پایبندی به التزامات بین‌المللی (از جمله) از طریق پیش‌بینی ضمانت‌های اجرایی مؤثر مشارکت می‌کنند. از این رو، پرسش‌هایی همچون اینکه معاهده جنوبگان به‌طور کلی و سامانه معاهداتی جنوبگان به‌طور خاص، چه مقرراتی در حوزه امنیت این قاره پیش‌بینی و تدوین کرده‌اند و کارایی و اثربخشی آن در جنوبگان به چه میزان بوده است و احتمالاً چه نقیصه‌ها و ایراداتی در آن است که نیازمند جرح و تعدیل است، از جمله مهم‌ترین مباحثی است که در این نوشتار، طرح و بررسی و ارزیابی خواهند شد.

واژگان کلیدی

حقوق بین‌الملل، حقوق دریاها، معاهده جنوبگان، امنیت جنوبگان، سامانه معاهداتی جنوبگان، نظام حقوقی جنوبگان

مقدمه

جنوبگان قاره‌ای وسیع است که پهناورتر از قاره اروپا و نیز کشور استرالیا است.^۱ بدیهی است که در قاره‌ای به این وسعت، مقوله امنیت، جایگاه پراهمیتی در نظام حقوقی آن داشته باشد؛ به‌ویژه با درنظرداشتن این واقعیت که نظام حقوقی بین‌المللی ناظر بر جنوبگان، در نوع خود، منحصر به فرد قلمداد می‌شود و متفاوت از سایر نظام‌های حقوقی بین‌المللی است که تا کنون در جامعه بین‌المللی پدیدار شده و به اجرا درآمده است. تردیدی نیست که یکی از نخستین عوامل انگیزشی در انعقاد معاهده جنوبگان، مقوله «امنیت» بوده است. ضمن اینکه در اساس، جنوبگان از اوایل قرن بیستم، شروع به ایفای نقش در سیاست و حقوق بین‌الملل کرد^۲ و پیش از آن نیز در جامعه بین‌المللی به موضوع امنیت این قاره توجه نمی‌شد. البته موضوع امنیت، آن طور که در مناطقی همچون خاورمیانه، دریای چین جنوبی (به‌ویژه در مقطع کنونی) یا حتی شمالگان، روایتی آشنا و عادی است، در جنوبگان، موضوع متداولی قلمداد نمی‌شود. اینکه مفهوم «امنیت جنوبگان» تا حدی مفهومی توسعه‌نیافته به شمار می‌رود و در ادبیات حقوق بین‌المللی چندان قوام و دوام نیافته است، فی‌نفسه جای تعجب و شگفتی دارد؛ آن هم به این دلیل که از اصلی‌ترین انگیزه‌های انعقاد معاهده جنوبگان، موضوع «امنیت» بوده است.^۳ ریشه ایجاد این انگیزه را باید در دهه ۱۹۵۰ میلادی جستجو کرد که در آن تنش قابل‌توجهی بر سر جنوبگان وجود داشت.

از میان دولت‌های متعددی که امروزه در جنوبگان حضور دارند، هفت دولت مبادرت به طرح ادعاهای سرزمینی در قاره جنوبگان کرده‌اند و سه مورد از آن‌ها (یعنی ادعاهای آرژانتین، شیلی و انگلستان) بر یکدیگر هم‌پوشانی دارند. سایر دولت‌های عضو معاهده جنوبگان هیچ ادعای سرزمینی نسبت به این قاره مطرح نکردند یا اصلاً در این خصوص اعلام موضع نکرده‌اند (تا کنون ۵۳ دولت به عضویت معاهده جنوبگان درآمده‌اند).^۴ ایالات متحده و اتحاد جماهیر شوروی سابق، که نقش دو

1. Merriam-Webster's Geographical Dictionary. Third edition principal copyright, Springfield, MA: Merriam-Webster Inc. Publishers, 1997, pp. 54-55.

2. ملک‌محمدی نوری، حمیدرضا؛ «قاره جنوبگان در حقوق بین‌الملل و جامعه جهانی»، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه، ۱۳۷۰، ص ۴۳.

3. برای مطالعه بیشتر درباره نقش مقوله امنیت در پیدایش و تصویب معاهده جنوبگان به‌طور کلی، و مجموعه اسناد موجود در سامانه معاهداتی جنوبگان، ن.ک:

- Nasu, H. Law and Policy for Antarctic Security: An Analytical Framework, in Alan D. Hemmings, Donald R. Rothwell and Karen N. Scott (eds), *Antarctic Security in the Twenty-First Century: Legal and Policy Perspectives*, USA, Routledge, 2012, pp. 18-32, at pp. 31 and 32.

- Bateman S., Strategic Competition and Emerging Security Risks: Will Antarctica Remain Demilitarised?, in A. D. Hemmings et al. op. cit., 2012, pp. 116-134, at pp. 123-124.

4. برای مشاهده آخرین فهرست دولت‌های عضو معاهده جنوبگان، ن.ک: تارنمای دبیرخانه سامانه معاهداتی جنوبگان به نشانی زیر:

http://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e

(بازدید: ۱۳۹۶/۴/۱۹)

ابرقدرت جنگ سرد را بازی می‌کردند، از شناسایی این ادعاها را امتناع ورزیدند، درست همان طور که جامعه جهانی چنین کرد. اما در سال ۱۹۵۹ با حضور جدی که این دو دولت در جنوبگان از خود نشان دادند، حقوق خود را در طرح ادعای سرزمینی در جنوبگان در آینده محفوظ داشتند.

افزون بر این، در طول این عصر، جنوبگان به‌عنوان مکانی برای آزمایش سلاح‌های هسته‌ای پیشنهاد شد. در اوج جریان جنگ سرد، نگرانی درباره خطرات نظامی‌سازی فعالیت‌های درون جنوبگان وجود داشت. همچنین شایان ذکر است که در اواخر دهه ۱۹۵۰ میلادی این فرضیه به اثبات رسید که می‌توان معاهده جنوبگان را (از جمله) با این هدف منعقد کرد که طی آن، قاره جنوبگان، «غیرنظامی»، و برای اهداف صلح‌آمیز استفاده و نیز تبدیل به منطقه‌ای عاری از سلاح‌های هسته‌ای شود.^۵ اختلاف‌های حاکمیتی وفق ماده ۴ این معاهده و برای اهداف کاربردی کنار گذاشته شد و تحقیقات علمی در اولویت نخست فعالیت‌های قابل انجام در جنوبگان قرار گرفت.^۶ بنابراین، در عمل یک ساختار امنیتی جدید برای جنوبگان در قالب معاهده جنوبگان ایجاد شد.

شایان ذکر است که «امنیت»، مفهومی ایستا و مطلق نیست، بلکه پویا و مبتنی بر شرایط موجود است. نگرش سنتی امنیت، آن را در قالبی نظامی تعریف می‌کند که تمرکز نخستین آن بر حمایت از دولت در برابر تهدیدهایی است که منافع ملی آن را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. اما نگرش جدید، که پس از پایان جنگ سرد شکل گرفت، از این مفهوم مضیق بسیار فراتر رفته است. امروزه مقوله‌هایی نظیر اقتصاد، محیط‌زیست، غذا و بهداشت نیز چارچوب‌های امنیتی به خود گرفته‌اند. افزون بر این، اکنون مفهوم امنیت به فراسوی مرزهای سنتی مکانی و حاکمیتی گسترش یافته است و دریاهای آزاد، جو و آب‌وهوا و حتی فضای ماورای جو را تحت پوشش خود گرفته است.

مفاهیم جدید امنیت در جنوبگان به مانند سایر مناطق در جهان کاربرد دارد و در طول پنجاه سال گذشته، دولت‌های عضو معاهده جنوبگان، مبادرت به انعقاد کنوانسیون‌ها، توصیه‌نامه‌ها و دستورالعمل‌هایی کرده‌اند که با هدف مدیریت منابع جنوبگان و حفاظت از محیط‌زیست این قاره تدوین شده‌اند. تمامی این اسناد که به «سامانه معاهداتی جنوبگان»^۷ موسوم هستند، ساختار

۵. برای آگاهی بیشتر از مناسبات متقابل مفهوم خلع سلاح و کنترل تسلیحات و نیز منع گسترش، به‌ویژه در رابطه با سلاح‌های هسته‌ای از یک سو، و امنیت جنوبگان از سوی دیگر، ن.ک:

- Nasu, H. Law and Policy for Antarctic Security: An Analytical Framework , in A .D. Hemmings et al. *op. cit.*, 2012, pp. 18-32, at pp. 19 and 20.

۶. برای مطالعه درباره ارتباط میان فعالیت‌های تحقیقاتی علمی در جنوبگان و جایگاه آن در دامنه مفهوم امنیتی این قاره از یک سو، و نیز وضعیت آزادی تحقیقات علمی برای همگان در جنوبگان، از سوی دیگر، به‌ترتیب ن.ک:

- Bateman S., Strategic Competition and Emerging Security Risks: Will Antarctica Remain Demilitarised? , in A.D. Hemmings et al. *op. cit.*, 2012, pp. 116-134;

- Joyner C. C., Bioprospecting as a Challenge to the Antarctic Treaty , in A .D. Hemmings et al. *op. cit.*, 2012, pp. 197-214.

7. Antarctic Treaty System

امنیتی قاره جنوبگان را تشکیل می‌دهند.

معاهده جنوبگان در خلال سال‌های ۲۰۰۹ و ۲۰۱۱ میلادی، سالگرد پنجاهمین سال تصویب و لازم‌الاجرا شدن خود را جشن گرفت. در جریان این مراسم، فرصتی فراهم شد تا نظرات، پیشنهادهای و انتقادات دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی در خصوص مجموعه اسناد معاهداتی جنوبگان، و به‌ویژه کارکرد این معاهده ابراز شود.^۸ از جمله پرسش‌هایی که این پژوهش در صدد طرح و پاسخ‌دهی است این موارد است: مفهوم «امنیت جنوبگان» چیست و چگونه امنیت در جنوبگان در گذشته بنا نهاده شده است؟ نیز اینکه مفهوم امنیت جنوبگان در چارچوب تحولات کنونی بین‌المللی چیست؟ و امنیت آینده این قاره چگونه باید ترسیم شود؟

واژگان به‌کاررفته در مورد جنوبگان، هر یک دلالت بر مفهوم معینی دارند که دامنه شمول مختص به خود را در بر می‌گیرند. واژه *آنتارکتیکا*^۹ صرفاً دلالت بر بخش سرزمینی جنوبگان دارد. این در حالی است که واژه *آنتارکتیک*^{۱۰} مشتمل بر بخش سرزمینی، یخچال‌ها، آب‌های پیرامونی، و نیز اقیانوس جنوبی است. از این‌رو از لحاظ منطقی، رابطه حاکم بر این دو منطوق، رابطه عموم و خصوص مطلق است که در آن، واژه نخست، خاص و واژه دوم، عام است. ذکر این نکته از این جهت در اینجا ضرورت دارد که طرح موضوع این تحقیق در باب قاره «جنوبگان» به‌عنوان «مکان»، بسیار بستگی به این دارد که دامنه مکانی جنوبگان چیست. به بیان دیگر، اینکه آیا جنوبگان صرفاً قاره است، یا قاره‌ای به همراه اقیانوس جنوبی احاطه‌کننده آن؛ و اینکه ارتباط میان جنوبگان و جنوبگان جنوبی چیست، یا این پرسش کلی‌تر که جنوبگان در عرصه جهانی چه جایگاهی دارد، جملگی در چارچوب‌شناسی موضوعی این بحث ذی‌مدخل‌اند. موضوع ایجاد ساختار امنیتی در جنوبگان، چه در گذشته، چه حال و چه آینده، می‌تواند بسته به نوع تمرکزی که در جنوبگان صورت می‌پذیرد، چارچوب امنیتی متفاوتی برای آن ترسیم کند، مانند اینکه توجه بر روی منافع دولت‌های مدعی سرزمینی، یا بر روی منافع دولت‌های غیرمدعی سرزمینی متمرکز شود. به نظر می‌رسد مفهوم امروزین امنیت، مفهوم جدیدی باشد که به فراسوی مسائل راجع به اختلافات سرزمینی گسترش یافته و موضوع‌هایی مانند منابع گوناگون، محیط‌زیست و حتی امنیت انسانی در جنوبگان را در بر می‌گیرد.^{۱۱}

از همین رو، این نوشتار اختصاص به بررسی مقوله امنیت و کیفیت نهادینه‌سازی آن در درون نظام حقوقی بین‌المللی جنوبگان دارد. اینکه معاهده جنوبگان به‌طور خاص و سامانه معاهداتی

8. Rothwell D. R., The Antarctic Treaty as a Security Construct, in A. D. Hemmings et al. *op. cit.*, pp. 33-50, 2012. at p. 39.

9. Antarctica

10. Antarctic

۱۱. برای مطالعه بیشتر راجع به مفهوم و چارچوب امنیت انسانی در جنوبگان، ن.ک:

- Foster C. E., Antarctic Resources and Human Security, in A. D. Hemmings et al. *op. cit.*, 2012. pp. 154-171.

جنوبگان به‌طور عام چه مقرراتی در حوزه امنیت این قاره پیش‌بینی و تدوین کرده‌اند و کارآیی و اثربخشی آن در جنوبگان به چه میزان بوده است و احتمالاً چه نقیصه‌ها و ایراداتی در آن است که نیازمند جرح و تعدیل و بازنگری است، ازجمله مهم‌ترین مباحثی است که در این نوشتار طرح، بررسی و ارزیابی خواهد شد.

این نوشتار از روش توصیفی - تحلیلی مدد جسته است که در پی توصیف عینی، نظام‌مند و کمی محتوای بارز اطلاعات (ازجمله) با این هدف است که با توصیف و ارزیابی متن و مشخصه‌های بارز و آشکار آن، به نتیجه‌گیری‌هایی درباره همبستگی‌های پیدایش و استفاده آن دست یابد. به بیان دیگر، کوشش در جهت اثبات فرضیه‌های این پژوهش از طریق توصیف، تحلیل منطقی و بررسی نظام حقوقی بین‌المللی جنوبگان در آینه سازگاری با سایر نظام‌های حقوقی دیگر موجود در عرصه حقوق بین‌الملل موضوعه است. روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و به صورت استفاده از اسناد، کتاب‌ها، مقالات معتبر و تارنماهای مرتبط با موضوع بوده است که از طریق فیش‌برداری جمع‌آوری، و طبقه‌بندی شده‌اند و پس از راستی‌آزمایی از سوی نگارنده، مورد تحلیل قرار گرفته‌اند.^{۱۲}

۱. معاهده جنوبگان به مثابه نقطه آغازین و سامانه معاهداتی جنوبگان به مثابه سیر تکامل

معاهده جنوبگان، پس از تنها شش هفته از آغاز کنفرانس *واشنگتن*، در یکم دسامبر ۱۹۵۹ منعقد شد^{۱۳} و از نوزده ماه بعد هم (در ۲۳ ژوئن ۱۹۶۱) لازم‌الاجرا شد. این معاهده که در خلال سال‌های ۲۰۰۹ و ۲۰۱۱ دو سالگرد مهم پنجاه سالگی انعقاد و اجرایی‌شدن خود را جشن گرفت، بستری فراهم کرد تا در نهایت، سامانه‌ای به نام سامانه معاهداتی جنوبگان^{۱۴} تکوین یابد.^{۱۵} اسناد اجرایی

۱۲. شایان توضیح است که این روش تنها معطوف به تفسیر یک متن نبوده، تحلیل توصیفی متن نیز تنها غایت آن نیست؛ بلکه این هر دو، روش کار را در این روش تحقیق تشکیل می‌دهند. این روش همبستگی‌های پنهان در متن را مورد تجسس و اندازه‌گیری قرار می‌دهد تا بتواند به کشف وضعیت اجتماعی دست یابد. شرایطی که منجر به پیدایش متن شده (عملکرد تشخیص) و رفتار آینده صاحب یا منبع متن (عملکرد پیش‌بینی)، ازجمله مهم‌ترین عملکردهای متمایزی هستند که در این روش تحقیق برای آشکار کردن همبستگی‌های موجود در آن به‌عنوان مؤلفه‌های اصلی باید مورد واکاوی قرار گیرند. برای مطالعه بیشتر در باب جزئیات این روش پژوهشی ن.ک:

- تحلیل محتوا در تحقیق ارتباطی، برلسون، لازارسفیلد، ۱۹۴۸، ص ۵ و به بعد. به نقل از پیتر اتسلندر؛ روش‌های تجربی تحقیق اجتماعی، ترجمه: بیژن کاظم‌زاده؛ معاونت فرهنگی آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۷۱، ص ۶۷.

۱۳. ملک‌محمدی نوری؛ همان، ص ۱۱۳.

14. Antarctic Treaty System (ATS)

۱۵. بر اساس ماده ۱ پاراگراف (ه) پروتکل حفاظت از محیط‌زیست الحاقی به معاهده جنوبگان، مصوب ۴ اکتبر ۱۹۹۱ موسوم به «پروتکل مادرید»: «سامانه معاهداتی جنوبگان به معنای معاهده جنوبگان، اقدامات اجرایی آن معاهده، اسناد

سامانه معاهداتی جنوبگان، به همراه معاهده جنوبگان، مشتمل بر کنوانسیون ۱۹۷۲ حفاظت از خوک آبی جنوبگان،^{۱۶} کنوانسیون ۱۹۸۰ حفاظت از منابع زنده دریایی جنوبگان،^{۱۷} و پروتکل ۱۹۹۱ حفاظت از محیط‌زیست،^{۱۸} الحاقی به معاهده جنوبگان (موسوم به پروتکل مادرید)^{۱۹} هستند. در راستای توسعه نظام حقوقی جنوبگان، از جمله اقدام‌هایی که صورت گرفته است اینکه کنوانسیون ۱۹۸۰ حفاظت از منابع زنده دریایی جنوبگان که پیش از این فاقد دبیرخانه مستقل و دائمی بود، در سال ۲۰۰۱ با تصمیم اعضای معاهده، صاحب دبیرخانه دائمی شد تا بتواند فعالیت‌های مربوط به این کنوانسیون را سازگار با معاهده جنوبگان و پروتکل مادرید به انجام رساند، که این مهم در سال ۲۰۰۴ جامه عمل پوشید.^{۲۰} هنگامی که این بدنه مرکب و پیچیده حقوقی و توسعه سازمانی آن با یکدیگر عجین شدند و با سایر حوزه‌های حقوق بین‌الملل، به‌ویژه کنوانسیون ۱۹۸۲ ملل متحد حقوق دریا، که در منطقه جنوبگان قابلیت اجرا دارند همراه شدند، بر همگان مشخص شد که در این قاره، نظام منطقه‌ای متمایزی وجود دارد که بر جنوبگان و اقیانوس جنوبی مجری است.^{۲۱}

دهه ۱۹۵۰ میلادی زمانی بود که تنش قابل‌توجهی بر سر قاره جنوبگان وجود داشت. هفت ادعای سرزمینی در خصوص بخش‌های گوناگون این قاره مطرح شد، اما به‌طور گسترده، با عدم شناسایی جامعه بین‌المللی روبه‌رو شد. شبه‌جزیره جنوبگان به‌ویژه با ادعاهای سرزمینی سه کشور آرژانتین، شیلی و انگلستان که بر یکدیگر هم‌پوشانی و تداخل داشتند جنبه رقابتی نیز به خود گرفت. دو ابرقدرت جنگ سرد، یعنی اتحاد جماهیر شوروی سابق و ایالات متحده، حضوری جدی در قاره جنوبگان داشتند، و افزون بر این، حق خود را در طرح ادعاهای سرزمینی احتمالی در آینده محفوظ کردند. این پیشنهاد نیز مطرح شد که جنوبگان باید به‌عنوان مکانی برای

بین‌المللی جداگانه مرتبط بدان معاهده که اجرایی شده‌اند، و کلیه اقدامات و تدابیر اجرایی است که در آن اسناد بین‌المللی پیش‌بینی و تعبیه شده‌اند».

16. Convention for the Conservation of Antarctic Seals (CCAS)

17. Convention on Conservation of Antarctic Marine Living Resources (CCAMLR)

۱۸. برای مطالعه راجع به سازوکارهای حقوقی و معاهداتی مربوط به حفاظت از محیط‌زیست جنوبگان، ن.ک: علی داعی؛ «ارزیابی کارایی نظام معاهده جنوبگان در حفاظت از محیط‌زیست قاره یخی»، حقوق محیط‌زیست: نظریه‌ها و رویه‌ها، دفتر حقوقی و امور مجلس سازمان حفاظت محیط‌زیست، ۱۳۸۷، صص ۲۳۸-۲۶۲.

۱۹. برای آگاهی افزون درباره ماهیت سامانه معاهداتی جنوبگان و رژیم حقوقی اسناد آن (از جمله) ن.ک:

- Madani, Zia E., Possible Challenges on the Path Towards Iranian Active Scientific Research Presence in the Antarctic: An International Legal Approach, *Yearbook of Polar Law*, vol. 7, Brill-Nijhoff, 2015. pp. 151- 167, at pp. 157- 160.

- Hemmings A. D., Year in Review: The Antarctic Treaty System, *New Zealand Yearbook of International Law*, vol. 11, 2013. pp. 270- 277.

20. Madani, Z. E., *op. cit.*, p. 40.

21. Stokke O. S. and Vidas D. (eds), *Governing the Antarctic: The Effectiveness and Legitimacy of the Antarctic Treaty System*, Cambridge University Press, 1996, pp. 13-31, at p. 24.

آزمایش سلاح‌های هسته‌ای استفاده شود که همین موضوع، بستری برای رشد فزاینده نظامی‌سازی فعالیت‌ها در جنوبگان فراهم کرد.^{۲۲}

افزون بر این، در همان مقطع زمانی، سازمان ملل متحد تازه تأسیس، از طریق پیشنهاد برخی کشورها مانند هند ترغیب شد که کنترل جنوبگان را از طریق نوعی نظام قیمومت یا حاکمیت مشترک (کاندومینیوم) در دست بگیرد.^{۲۳} در سال‌های پایانی دهه ۱۹۵۰ میلادی این احتمال قوت گرفت و در نهایت اثبات شد که انعقاد معاهده جنوبگان، نخست، این قاره را در عمل، به قاره‌ای «غیرنظامی» و دوم، به منطقه‌ای عاری از سلاح‌های هسته‌ای بدل کرد.^{۲۴} سوم اینکه، بسترساز کنارگذاشتن اختلاف‌های حاکمیتی در جنوبگان شد. چهارم، موجب ارتقای مقوله تحقیقات علمی در این قاره شد. پنجم و سرانجام اینکه، جنوبگان را منطقه‌ای جهت استفاده برای اهداف صلح‌آمیز به همگان معرفی کرد. بنابراین، از رهگذر نتایج بالا، در عمل، یک ساختار امنیتی در جنوبگان در قالب معاهده جنوبگان ایجاد شد. در خصوص «غیرنظامی‌سازی» جنوبگان، این نکته را باید اضافه کرد که این قاره به‌طور کامل غیرنظامی نشده است. به بیان دیگر، وفق معاهده جنوبگان، کاربرد تجهیزات نظامی و پرسنل نظامی منع شده است. با این وصف، چنانچه کاربرد پرسنل نظامی در جهت پشتیبانی از فعالیت‌های تحقیقاتی یا تدارکاتی مربوط به فعالیت‌های صلح‌آمیز باشد، بر اساس مقرر صریح همین معاهده، این کاربرد بلامانع است.^{۲۵} این را نیز نباید فراموش کرد که جنوبگان همواره شاهد «کاربردهای دوگانه» یا «تحقیقاتی که واجد ویژگی کاربرد نظامی نیز هستند» بوده است.^{۲۶}

سرآغاز گفتمان امنیت در جنوبگان این نقطه است که این قاره و اقیانوس جنوبی چگونه باید در حوزه‌های امنیتی، چارچوب‌شناسی و مفهوم‌شناسی شوند. با عنایت به اینکه جامعه بین‌المللی در شناسایی مقوله‌ای مانند «امنیت خاورمیانه» به‌عنوان موضوع مهم جهانی و منطقه‌ای در

۲۲. در این رابطه، ن.ک: ص ۲ از:

- Hemmings A. D., Rothwell D. R. and Scot K.N. (eds), *Antarctic Security in the Twenty-First Century: Legal and Policy Perspectives*, USA, Routledge, 2012.

۲۳. برای مطالعه بیشتر درباره مباحث مطروحه در جلسات مجمع عمومی ملل متحد درباره پیشنهادهای راجع به نحوه کنترل و اداره قاره جنوبگان در سال‌های آغازین تأسیس سازمان ملل متحد، ن.ک:

- Stokke O. S. and Vidas D. (eds), *op. cit.*, pp. 13-31;

به نقل از:

- Hemmings *et al.*, *op. cit.*, 2012, p. 1.

۲۴. ن.ک: ماده ۵ معاهده جنوبگان.

۲۵. ن.ک: همان، شق دوم از ماده ۱.

۲۶. برای مطالعه بیشتر در این باره و به‌ویژه مقوله نظامی یا غیرنظامی‌سازی جنوبگان، ن.ک:

- Hemmings A. D., Is Antarctica Demilitarised? in Herr R. A., Hall H. R. and Haward M. G. (eds), *Antarctica's Future: Continuity or Change?*, Hobart, Australian Institute of International Affairs, 1990, pp. 225-232.

زمینه‌های حقوقی، سیاسی، دینی و فرهنگی، یا مانند مقوله کنونی «امنیت دریای چین جنوبی» در بسیاری از مناطق دریایی این عرصه آبی تردیدی به خود راه نمی‌دهد، مقوله «امنیت جنوبگان» از جدیت کمتری برخوردار است. حتی با مقایسه ساده میان مقوله «امنیت جنوبگان» و مقوله «امنیت شمالگان» می‌توان دریافت که مورد اخیر، بیشتر در کانون توجه جامعه بین‌المللی بوده است.^{۲۷} از این‌رو، این بخش از نوشتار به بررسی مفهوم امنیت در چارچوب قاره جنوبگان می‌پردازد و می‌کوشد این مفهوم را با در نظر گرفتن تحولات کنونی و وضعیت فعلی این قاره و نقش دولت‌های حاضر در عرصه بین‌المللی و نیز سازمان‌های بین‌المللی دخیل در این عرصه در پرتو اسناد بین‌المللی مربوط، واکاوی کند.

۲. امنیت جنوبگان و مقوله خلع سلاح و کنترل تسلیحات

مفهوم خلع سلاح به معنی کاهش تسلیحات دولت‌ها چه از نظر کمیت و چه از لحاظ قدرت آتش آن‌هاست. بنابراین، به نسبت اینکه کاهش، محدود است یا گسترده، حسب مورد، سخن از خلع سلاح کامل یا خلع سلاح جزئی به میان می‌آید. با پیشرفت تسلیحات، تخمین و برآورد سطح و کیفیت تسلیحات، موضوعی کاملاً پیچیده شده، به طوری که درجه تأثیر یا دقت سلاح‌ها از یک سو، و مقاومت و توان آن‌ها در خنثی کردن اقدام‌های متقابل الکترونیکی از سوی دیگر، بر پیچیدگی آن افزوده است. امروزه مذاکرات در زمینه کاهش آهنگ پیشرفت‌های فنی ابزارهای جنگی و نیز به اجرا گذاردن آن‌ها پیش از مذاکره در زمینه کاهش وضعیت کنونی تسلیحاتی، دارای اهمیت شده است. در معنای دقیق‌تر، خلع سلاح به تخریب ذخایر موجود تسلیحات گفته می‌شود، و نه اقدام‌هایی که تنها به محدود کردن یا ممنوعیت کاربرد آن سلاح‌ها بسنده می‌کند. خلع سلاح حقیقی، پرهیز و اجتناب همگانی ایجاد می‌کند، که این امر، جز با کنوانسیون‌های جهان‌شمول با ویژگی‌های پیشگیرانه و دارای قدرت اجرایی کافی محقق نمی‌شود.^{۲۸}

خلع سلاح، طرح یا به دیگر سخن، آرزوی قدیمی است که از پایان جنگ اول جهانی به این طرف همواره مورد بحث مجامع بین‌المللی بوده است. به نظر می‌رسد نخستین سند خلع سلاح، پروتکل ۱۹۲۵ ژنو در مورد سلاح‌های شیمیایی و بیولوژیکی باشد که تحت سرپرستی جامعه ملل

۲۷. با جستجوی ساده این مفاهیم در موتور جستجوگر گوگل، این تفاوت معلوم می‌شود. تعداد پاسخ‌هایی که برای مقوله «امنیت خاورمیانه» یا «امنیت دریای چین جنوبی» یا حتی «امنیت شمالگان» مشاهده می‌شود، بسیار بیشتر از مقوله «امنیت جنوبگان» است. بر اساس آماری که در سال جاری میلادی توسط نگارنده از موتور جستجوگر گوگل گرفته شد، برای جستجوی عبارت «امنیت خاورمیانه» ۳۶۵,۰۰۰,۰۰۰ پاسخ در صفحه جستجو نمایان شد. برای عبارت «امنیت دریای چین جنوبی» ۳۶,۰۰۰,۰۰۰ پاسخ، و برای جستجوی عبارت «امنیت شمالگان» ۵۰,۱۰۰,۰۰۰ پاسخ در صفحه جستجو نمایان شد. این در حالی است که پاسخ‌های حاصل از جستجوی عبارت «امنیت جنوبگان» در این صفحه تنها ۸,۱۹۰,۰۰۰ گزینه بود.

۲۸. شیرودی، مرتضی؛ «افسانه کنترل تسلیحات و خلع سلاح»، ماهنامه رواق اندیشه، سال پنجم، شماره ۴۷، آبان ۱۳۸۴.

تصویب و از ۱۹۲۸ لازم‌الاجرا شده است. در این کنفرانس، شصت کشور شرکت داشتند، ولی مذاکرات آن پس از نزدیک دو سال بی‌نتیجه ماند و آلمان که پس از روی کار آمدن هیتلر در سال ۱۹۳۳ از این کنفرانس خارج شده بود، زمینه را برای آغاز خون‌بارترین جنگ‌های تاریخ فراهم کرد. پس از پایان جنگ دوم جهانی، فعالیت کنفرانس خلع سلاح، تحت نظارت سازمان ملل متحد از سر گرفته شد، ولی رقابت شدید تسلیحاتی بین آمریکا و شوروی و ادامه جنگ‌های محلی در نقاط مختلف جهان در عمل از پیشرفت کار این کنفرانس جلوگیری به عمل آورد.^{۲۹} در یکم دسامبر ۱۹۵۹، معاهده جنوبگان برای امضای دولت‌ها در وائینگتن باز گذاشته شد. از جمله اهداف اصلی این معاهده، غیرنظامی‌سازی و غیرهسته‌ای‌سازی قاره جنوبگان بود که سنگ بنای آن همان تفکری بود که در اواخر دهه ۱۹۵۰ در ادبیات حقوقی تجلی یافت که طرفدار معرفی مناطقی به‌عنوان مناطق عاری از سلاح هسته‌ای در عرصه جهانی بود.

۳. جنوبگان، اقیانوس جنوبی و مقوله امنیت

این مبحث به مقوله امنیت به‌طور کلی با نگرش‌های متفاوت آن در جنوبگان اختصاص دارد. بر همین اساس، مقوله امنیت، از افق‌های امنیت بین‌المللی و امنیت ملی در اقیانوس جنوبی و قاره جنوبگان بررسی می‌شود تا روشن شود هریک از این نگرش‌ها به مقوله امنیت قاره جنوبگان و آب‌های احاطه‌کننده آن، چه برآیندها و پیامدهای (احتمالاً) متفاوتی را از سوی دولت‌ها در این منطقه در پی خواهد داشت. طرح این مبحث از آن جهت اهمیت دارد که می‌توان تقابل در نگرش‌های منفعت‌محور انفرادی و جمعی دولت‌ها نسبت به مقوله امنیت جنوبگان را در بوته آزمون قرار داد.

الف. اهمیت جنوبگان از بُعد امنیت بین‌المللی

توجه به جنوبگان و اقیانوس جنوبی در چارچوب امنیتی در شکل نخستین و سنتی آن همان است که تحت عنوان امنیت بین‌المللی توسط شورای امنیت بر طبق فصل هفتم منشور ملل متحد در چارچوب «اقدام در برابر تهدید صلح، نقض صلح، و عمل تجاوز» مطرح بوده است.^{۳۰} در این خصوص، شورای امنیت از اختیارات گسترده‌ای بهره می‌جوید تا تشخیص دهد که آیا وفق ماده ۳۹ منشور ملل متحد، اقدامی در واکنش به تهدید صلح، نقض صلح یا عمل تجاوز صورت دهد و از این رهگذر به «حفظ یا برقراری صلح و امنیت بین‌المللی» مبادرت ورزد یا خیر.

29. Rothwell D. R., Law Enforcement in Antarctica, in A. D. Hemmings et al. *op. cit.*, pp. 135-153, at 2012. pp. 135-136.

۳۰. ن.ک: فصل ۷ منشور ملل متحد به‌ویژه مواد ۳۹ تا ۴۲ این سند. برای مطالعه بیشتر، ن.ک:

- Hemmings A. D., Rothwell D. R. and Scott K. N., Antarctic Security in a Global Context, in A. D. Hemmings et al. *op. cit.*, 2012, pp. 328-336, at pp. 331-332.

حال اگر به فرض در جنوبگان شرایطی حادث شود که واجد یکی از وضعیت‌های مقرر در ماده ۳۹ منشور ملل متحد بوده و به آستانه لازم نیز رسیده باشد، اختلافی بودن مقوله حاکمیت در جنوبگان، هیچ تأثیری در واکنش شورای امنیت نخواهد داشت. به بیان دیگر، این واقعیت که حاکمیت در جنوبگان اختلافی است و با انعقاد معاهده جنوبگان تا کنون مسکوت مانده است، در صورت بروز حادثه حایز شرایط مقرر در ماده ۳۹ منشور ملل متحد در جنوبگان یا اقیانوس جنوبی، عامل بازدارنده‌ای در اعمال اختیارات شورای امنیت قلمداد نخواهد شد.^{۳۱}

بر همین اساس، رخ دادن تنش جدی میان هفت دولت مدعی سرزمینی در قاره جنوبگان، یا میان آن‌ها و دولت‌های ثالث که مثلاً دارای پایگاه‌های تحقیقاتی علمی در عرصه سرزمین مورد ادعای یکی از آن هفت دولت هستند، یا رخ دادن اقدامی تروریستی از جانب بازیگر غیردولتی در آن منطقه، پای شورای امنیت را به میان خواهد آورد تا برابر با کارویژه‌ای که بر اساس منشور ملل متحد بر عهده‌اش گذارده شده است، وارد عمل شود و صلح و امنیت بین‌المللی را دوباره در آن منطقه برقرار کند.

بدون در نظر گرفتن متغیرهای سیاسی موجود در درون شورای امنیت و اینکه تمامی پنج عضو دایم این شورا دارای منافع ماهوی در جنوبگان هستند و نیز همگی در زمره اعضای مشورتی معاهده جنوبگان به شمار می‌روند،^{۳۲} اصولاً هیچ دلیل و عاملی نمی‌تواند شورای امنیت را از ایفای کارویژه خود در حفظ صلح و امنیت بین‌المللی مطابق با منشور ملل متحد بازدارد تا در خصوص آن حادثه مبادرت به صدور قطعنامه کند. افزون بر این، در چنین شرایطی شورای امنیت مکلف است موضوع را تا حل و فصل کامل آن در دستور کار خود داشته باشد.

جنگ سال ۱۹۸۲ *فالکلند* یا *مالویناس* میان آرژانتین و انگلستان، که هر دو دولت از اعضای مؤسس معاهده جنوبگان قلمداد می‌شوند و هر دو نیز ادعای سرزمینی در این قاره مطرح داشته‌اند، در محدوده بیرونی مرزهای شمالی حیطه تحت شمول معاهده جنوبگان درگرفت (اگرچه فعالیت‌های نظامی در دو گروه جزایر جنوبی جنوبگان واقع در جورجیای جنوبی و جزایر ساندویچ جنوبی نیز برقرار بود) و منجر به ورود ماهوی شورای امنیت و نیز دبیرکل ملل متحد

31. Rothwell D. R., The Antarctic Treaty as a Security Construct, in A. D. Hemmings et al. *op. cit.*, 2012. pp. 33-50, at pp. 37-38.

32. از اعضای دایم شورای امنیت، انگلستان و فرانسه، ادعای سرزمینی در جنوبگان مطرح کرده‌اند؛ روسیه و ایالات متحده، حق ادعای سرزمینی خود را در آینده محفوظ داشته و اکنون پایگاه‌های تحقیقاتی علمی بزرگ و مهمی در سطح جنوبگان دارند و مانند فرانسه و انگلستان، در زمره امضاکنندگان اصلی معاهده جنوبگان به شمار می‌روند، درحالی‌که چین دارای برنامه تحقیقاتی علمی گسترده و جدی در جنوبگان بوده و به مثابه قدرت برجسته در آن منطقه (همچون دیگر مناطق) به رسمیت شناخته شده است. برای مطالعه بیشتر در این خصوص، و به‌ویژه نقش برجسته و قدرتمند چین در جنوبگان، ن.ک: - Brady A. M., China's Rise in Antarctica?, *Asian Survey*, No. 50, 2010. pp. 759-785.

شد که از اختیارات خود در راستای حل و فصل اختلاف مزبور استفاده کنند.^{۳۳} باید این پیش‌بینی صورت گیرد که چنانچه یک نوع مشابه اختلاف، دوباره ظهور و بروز پیدا کند و این بار در قلمرو اجرایی معاهده جنوبگان رخ دهد، شورای امنیت به همان ترتیب می‌تواند به مسئله ورود نماید و از سازوکارهای اجرایی خود وفق فصل ۷ منشور در فیصله اختلاف، بهره جوید.

در این چارچوب می‌توان چنین نتیجه گرفت که به‌رغم مقررات مندرج در معاهده جنوبگان، دایر بر غیرنظامی‌سازی قاره جنوبگان،^{۳۴} این معاهده هیچ ترتیب خاصی در تکوین سامانه امنیتی منطقه‌ای پیش‌بینی و مقرر نکرده است که با سازوکارهای مقرر در فصل ۸ منشور ملل متحد سازگاری داشته باشد. بر همین اساس، مادامی که معاهده جنوبگان در درون خود سازوکارهای حل و فصل اختلاف پیش‌بینی کرده است،^{۳۵} این سازوکارها فقط مربوط به اختلاف‌های مرتبط با تفسیر و اجرای این معاهده است و به‌طور مستقیم، موضوع‌های مشمول اختیارات شورای امنیت را در بر نخواهد گرفت. به دیگر سخن، با بروز رویدادی واجد شرایط اقدام شورای امنیت بر طبق ماده ۳۹ منشور ملل متحد در محدوده اجرایی معاهده جنوبگان، تعهد مندرج در این معاهده مبنی بر «غیرنظامی‌سازی» این قاره، یا سازوکارهای مربوط به حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلاف‌ها در معاهده جنوبگان، هیچ‌یک مانعی برای شورای امنیت در مبادرت به اقدام نظامی، در صورت تشخیص آن شورا و تحقق شرایط مقتضی نخواهد بود.

این را هم باید افزود که جنگ *فالکلند* یا *مالویناس* این احتمال را نیز قوت بخشید که جنوبگان و اقیانوس جنوبی ممکن است به صحنه درگیری‌هایی بدل شوند که مبدأ و سرآغاز آن‌ها مناطق دیگری باشند اما به برخی دلایل و در شرایطی خاص، متعاقباً به جنوبگان و اقیانوس جنوبی تسری یابند.^{۳۶} برای مثال، در پی حملات تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ در ایالات متحده، وزارت دفاع امریکا سندی با عنوان «برنامه دستورالعمل یکپارچه»^{۳۷} تدوین کرد که بخشی از آن، جنوبگان را نیز تحت شمول خود قرار می‌داد. این بخش از برنامه پیش‌گفته، تحت عنوان دستورالعمل ایالات متحده در اقیانوس آرام، آفریقا و (منطقه) جنوبی مطرح شده بود.^{۳۸}

۳۳. در این رابطه، ن.ک: قطعنامه شورای امنیت، شماره ۵۰۲ مصوب ۱۹۸۲ و شماره ۵۰۵ مصوب همان سال.

۳۴. ن.ک: ماده ۱ معاهده جنوبگان.

۳۵. همان، ماده ۱۱.

۳۶. برای مطالعه بیشتر در خصوص این احتمال و موارد تعیین‌یافته با این کیفیت، ن.ک:

- Kaplan, R. D., Center Stage for the 21st Century: Power Plays in the Indian Ocean, *Foreign Affairs*, 2009. p. 88 (2), pp. 16 ° 32.

37. United Command Plan

۳۸. در این رابطه، ن.ک:

- The United States Unified Command Plan, 2002;

این سند در تارنمای ذیل موجود است: (آخرین بازدید: ۱۵ آبان ۱۳۹۲)

- <http://www.defense.gov/releases/release.aspx?releaseid=3309>.

ب. اهمیت جنوبگان از بُعد امنیت ملی

امنیت دولتی، مفهومی نزدیک به مفهوم پیشین امنیت است و بیشتر با عنوان امنیت ملی از آن یاد می‌شود. مفهوم امنیت ملی را در دو بُعد می‌توان بررسی کرد. نخست، بُعد امنیت هفت دولت مدعی در جنوبگان^{۳۹} که اگر بخش تملکات جنوبی قاره جنوبگان نیز به حساب آورده شود، به هشت دولت افزایش می‌یابند.^{۴۰}

بُعد دوم، امنیت دولت‌هایی است که در منطقه جنوبگان دارای منفعت، در قالب پایگاه‌های علمی، پرسنل، کشتی‌ها یا هواپیماها هستند. این گروه اصولاً هم تمامی دولت‌های عضو مشورتی معاهده جنوبگان را شامل می‌شود و هم به دولت‌های صاحب پرچم (چه واقعی و چه مصلحتی) کشتی‌ها یا هواپیماهایی که در جنوبگان به امر صید یا گردشگری می‌پردازند نیز تسری می‌یابد. افزون بر این، کشتی‌ها و هواپیماهایی که در قالب برنامه‌های ملی جنوبگان در اقیانوس جنوبی فعالیت می‌کنند نیز در چارچوب مقوله امنیت در جنوبگان به حساب آورده می‌شوند. از همین روست که برخی کشورها در سال‌های اخیر، دغدغه‌هایی در زمینه (از جمله) ارتقای تجهیزات و ناوگان خود در جنوبگان ابراز کرده‌اند که به‌طور مستقیم مرتبط با مقوله تحقیقات نبوده‌اند. این دسته اقدام‌ها را باید ملهم از دغدغه‌های امنیتی سنتی کشورهای حاضر در جنوبگان به شمار آورد.^{۴۱}

امنیت ملی هفت دولتی که ادعای سرزمینی در جنوبگان مطرح کرده‌اند، عنصری اساسی و مهم در حضور آنان در این قاره بوده است و خود از مبانی آغاز مذاکرات در انعقاد معاهده جنوبگان نیز به‌شمار می‌رود. بسیاری از این ادعاها پیش از این و در اوایل قرن بیستم در جریان به‌اصطلاح «عصر قهرمان‌ساز» اکتشاف جنوبگان صورت گرفته است و قاره جنوبگان، واپسین قاره‌ای است که در عمل از طریق قدرت‌های نخستین اروپایی تقسیم شده است، به‌ویژه بریتانیا که سرانجام بخش‌های اعظمی از مناطق مورد ادعای خود را به استرالیا و نیوزلند واگذار کرد. همچنین ادعاهای آرژانتین و شیلی که پیشینه‌های تاریخی متفاوتی نیز داشتند،^{۴۲} مانند سایر ادعاها همچنان اختلافی

۳۹. منظور هفت دولت آرژانتین، استرالیا، شیلی، فرانسه، نیوزلند، نروژ و انگلستان هستند.

۴۰. بدین دلیل که دولت آفریقای جنوبی نسبت به جزایر سنت ادوارد، مبادرت به طرح ادعای سرزمینی کرده است.

۴۱. مباحث اخیر در دستور کار ایالات متحده در مورد ارتقای ناوگان یخ‌شکن دریایی این کشور با (مشخصات زیر) را باید از بارزترین نمونه‌های این اقدام‌ها قلمداد کرد. در این سند به‌روشنی دغدغه‌های امنیتی از سوی نهادهای داخلی ایالات متحده آمریکا، از جمله وزارت امنیت داخلی، در جهت ارتقای ناوگان دریایی این کشور در آب‌های مجاور مناطق قطبی قابل مشاهده است. در این رابطه، ن.ک:

- Coast Guard Polar Icebreaker Modernization: Background and Issues for Congress, Ronald O'Rourke, Congressional Research Service, March 20, 2017.

این سند در تارنمایی به نشانی زیر قابل دسترسی است: (بازدید: ۱۸ اردیبهشت ۱۳۹۶)

- <https://fas.org/sgp/crs/weapons/RL34391.pdf>

۴۲. برای مطالعه بیشتر در این باره، ن.ک:

باقی مانده‌اند و در ضمن، جامعه بین‌المللی نیز آن را شناسایی نکرده است.^{۴۳}

در اوج دوران جنگ سرد و درحالی‌که ادعاهای پیش‌گفته همچنان محل اختلاف بود، ماده ۴ معاهده جنوبگان با این هدف در این سند گنجانده شد که موضوع حاکمیت را در مقطع زمانی اجرای معاهده عملاً مسکوت گذاشت. با وجود این، شواهد کمابیش متقنی وجود دارد دایر بر اینکه دولت‌های مدعی همچنان به گسترش و ارتقای سطح ادعای سرزمینی خود در جنوبگان ادامه داده‌اند، از جمله مواردی که منجر به طرح ادعاهای مربوط به گسترش (لبه بیرونی) فلات قاره نزد کمیسیون تعیین فلات قاره در خلال دهه گذشته شد.^{۴۴}

به‌رغم اینکه معاهده جنوبگان، محدودیت‌هایی را بر اجرای شکل سنتی «حاکمیت» سرزمینی در این قاره برقرار کرده است، «حاکمیت» مبتنی بر همین معاهده به شکلی اصلاح‌شده همچنان پابرجاست و فعالانه اعمال می‌شود. از این‌رو امنیت ادعاهای سرزمینی جنوبگان هنوز هم عنصری کلیدی در شکل‌گیری سیاست‌های هر هفت دولت مدعی راجع به جنوبگان قلمداد می‌شود؛ و مادامی‌که این سیاست در اشکال گوناگون تجلی می‌یابد، برای دولت‌های مدعی از همان اهمیتی برخوردار است که سایر سرزمین‌ها و تملکات آنان در بیرون از جنوبگان برخوردارند.^{۴۵} به دیگر سخن، نقش کلیدی حفظ ادعاهای سرزمینی برای دولت‌های مدعی و امنیت این ادعاها در جنوبگان، بر کیفیت اجرای ماده ۴ معاهده جنوبگان، به‌ویژه از حیث مسکوت‌گذاشتن مقوله حاکمیت در این قاره، تأثیر گذاشته، مانع از تحقق هدف غایی آن، دایر بر تعلیق ادعاهای سرزمینی در زمان حیات معاهده جنوبگان است.

- Carvallo M. and Julio P., Implementation of the Antarctic Environmental Protocol by Chile: History, Legislation and Practice in D. Vidas (ed.), *Implementing the Environmental Protection Regime for the Antarctic*, Dordrecht, Kluwer, 2000. pp. 337-353 at 337.

۴۳. برای مطالعه بیشتر در خصوص ادعاهای سرزمینی مطروحه در جنوبگان، حدود و ثغور آن و نسبت‌شان با امنیت، و به‌طور کلی ارتباط جغرافیای جنوبگان با مقوله امنیت، و همچنین ادعاهای سرزمینی مطروحه در خصوص فلات قاره و بستر دریا در جنوبگان، ن.ک:

- Dodds K., The Antarctic Peninsula: Territory, Sovereignty Watch and the Antarctic Problem, in A. D. Hemmings et al. *op. cit.*, 2012. pp. 95-115.

- Hemmings A., Security beyond Claims in A. D. Hemmings et al. *op. cit.*, 2012. pp. 70-94.

- Weber M., Delimitation of the Continental Shelves in the Antarctic Treaty Area: Lessons for Regime, Resources and Environmental Security, in A. D. Hemmings et al. *op. cit.*, 2012. pp. 172-197.

۴۴. برای مطالعه بیشتر در این رابطه، ن.ک:

- Hemmings A. D. and Stephens T., Australia's Extended Continental Shelf: What Implications for Antarctica?, *Public Law Review*, No. 20, 2009. pp. 9-16.

۴۵. این وضعیت که توأم با حفاظت از حاکمیت دولت‌ها در جنوبگان است، نمونه‌های زیادی داشته است؛ از جمله اینکه استرالیا در دهه ۱۹۹۰ و اوایل دهه ۲۰۰۰ میلادی در واکنش به ماهی‌گیری غیرقانونی، غیراصولی و مخفیانه Illegal, Unregulated and Unreported (IUU) در سواحل جنوبی بخش مورد ادعای خود در جنوبگان در جزایر هرد و مک دونالد (Herd and Mc Donald) تدابیر حفاظتی اتخاذ کرد.

اما موضوع امنیت سایر دولت‌های دارای منافع در جنوبگان با یکدیگر تفاوت قابل‌توجهی دارند. به‌عنوان نمونه، در مورد ایالات متحده آمریکا و فدراسیون روسیه که دولت‌هایی با منافع تاریخی طولانی در جنوبگان به شمار می‌روند، با اینکه هنوز ادعای سرزمینی مشخصی در این قاره مطرح نکرده‌اند، حق خود را برای طرح آن در آینده محفوظ داشته‌اند.^{۴۶} منافع امنیتی ملی آنان نه‌تنها در حضور گسترده تحقیقاتی علمی‌شان از طریق ایستگاه‌ها و پایگاه‌های تحقیقاتی که در سراسر جنوبگان گسترانده شده نهفته است، بلکه در ظرفیت روزافزون آن‌ها در نفوذ و تأثیرگذاری در سامانه معاهداتی جنوبگان از یک سو، و محفوظ‌داشتن حق طرح ادعای سرزمینی در این قاره در آینده توسط این دو دولت از سوی دیگر، مستتر است. این واقعیت هم فراموش نشود که هر دو دولت در تنها قطاع ادعانشده جنوبگان دارای ایستگاه تحقیقاتی هستند.

نمونه دیگر، ژاپن است. برای ژاپن، منافع امنیتی ملی نه‌تنها در برنامه‌های تحقیقاتی قاره‌ای آن کشور گنجانده شده است، بلکه انجام مستمر برنامه‌های صید نهنگ در قالب فعالیت‌های تحقیقات علمی در اقیانوس جنوبی را نیز در بر می‌گیرد؛ فعالیتی که در سال‌های اخیر منجر به درگیری میان دولت‌ها و فعالان محیط‌زیستی و کشتی‌های ژاپنی صید نهنگ شده است.^{۴۷} رأی سال ۲۰۱۴ دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه اختلاف استرالیا (و نیوزلند) علیه ژاپن^{۴۸} نیز گویای اهمیت این موضوع است.^{۴۹} به همین ترتیب، حضور کشتی‌های سایر دولت‌ها نیز که به‌طور مستقیم در سامانه معاهداتی جنوبگان ورود نکرده‌اند^{۵۰} در اقیانوس جنوبی موجب پیدایش

۴۶. برای مطالعه بیشتر درباره مواضع دولت ایالات متحده راجع به قاره جنوبگان از جمله ن.ک:

- <https://www.state.gov/e/oes/ocns/opa/c6528.htm> (بازدید: ۱۳۹۶/۴/۱۹)

۴۷. Mossop J., The Security Challenge Posed by Scientific Permit Whaling and its Opponents in the Southern Ocean, in A. D. Hemmings et al. *op. cit.*, at 2012. pp. 316-317.

۴۸. برای مطالعه رأی دیوان، ن.ک:

- International Court of Justice, *Whaling in the Antarctic (Australia v. Japan: New Zealand intervening)*, Judgment of 31 March 2014, General list no. 148.

همچنین برای مطالعه برخی دیدگاه‌های حقوق‌دانان بین‌المللی راجع به این رأی دیوان، ن.ک:

- Johnson M., The Consequences of the ICJ Decision in the Whaling Case for Antarctica and the Antarctic Treaty System *The Yearbook of Polar Law*, vol. 7, Brill | Nijhoff, 2015. pp. 168-187.

- Gogarty B., Conceptions and (Mis)Conceptions of Science in International Treaties; the ICJ Whaling Case in Context, *The Yearbook of Polar Law*, vol. 7, Brill | Nijhoff, 2015. pp. 607-622.

۴۹. برای مطالعه نمونه‌ای از دیدگاه‌های حقوق‌دانان ژاپنی در خصوص نظام حقوقی جنوبگان به‌طور کلی، و به‌طور خاص در

باب رأی سال ۲۰۱۴ دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه «صید نهنگ»، ن.ک:

- Shibata A., Japan and 100 Years of Antarctic Legal Order: Any Lessons for the Arctic?, *The Yearbook of Polar Law*, vol. 7, Brill | Nijhoff, 2015. pp. 3-54.

- Shibata A., ICRW as an Evolving Instrument: Potential Broader Implications of the Whaling Judgment *Japanese Yearbook of International Law*, vol. 58, 2015. pp. 298-318.

۵۰. برای مطالعه درباره مناسبات متقابل امنیتی کشورهای غیرعضو معاهده جنوبگان در این قاره و تأثیر هریک از این

پدیده‌ها بر امنیت یکدیگر و نیز بر امنیت بین‌المللی، ن.ک:

- Hemmings A., Security Beyond Claims, in A. D. Hemmings et al. *op. cit.*, 2012. pp. 70-94, at pp. 91-92.

منافع امنیتی ملی برای آنان می‌شود؛^{۵۱} اگرچه سطح این منافع در نهایت، بستگی به ماهیت فعالیت آن‌ها و نیز سطح ورود یک دولت به امور مربوط به جنوبگان خواهد داشت.^{۵۲}

ج. موضوع امنیت رژیم حاکم بر جنوبگان

شق دیگری از امنیت که در جنوبگان مطرح و به نحو تنگاتنگی با امنیت ملی مرتبط است، امنیت رژیم حاکم بر جنوبگان است. معاهده جنوبگان و سامانه معاهداتی جنوبگان، نزدیک به شصت سال است که اجرایی شده‌اند و در این مدت کم‌وبیش طولانی، رژیمی قدرتمند در این قاره ایجاد کرده‌اند که کارایی و اثربخشی مثبت آن در حل بسیاری از مسائل داخلی حادث در جنوبگان و محیط پیرامون آن به اثبات رسیده است، که مهم‌ترین این مسائل، اختلاف‌های مربوط به حاکمیت سرزمینی و طرح ادعاهای سرزمینی متداخل و هم‌پوشان در این قاره بوده است.^{۵۳} که نشان از کامیابی این معاهده و به‌طور کلی، سامانه معاهداتی جنوبگان دارد.^{۵۴}

در خلال سی سال نخست اجرایی‌شدن سامانه معاهداتی جنوبگان، این سامانه نشان داد که می‌تواند به چالش‌های جدیدی از طریق تدوین و انعقاد اسناد دیگر، مانند کنوانسیون حفاظت از منابع آبی جنوبگان پاسخ دهد، و با وجود تلاش‌های گسترده دیپلماتیک در مذاکره راجع به کنوانسیون مواد معدنی در دهه ۱۹۸۰،^{۵۵} توانست از تصویب رژیم مربوط به مواد معدنی برای بهره‌برداری از منابع جنوبگان جلوگیری کند که به‌جای آن منجر به تصویب پروتکل مادرید شد. در دهه ۱۹۸۰ انتقادهای جدی به سامانه معاهداتی جنوبگان از سوی برخی اعضای مجمع عمومی ملل متحد مطرح شد که با پاسخ دقیق و قانع‌کننده اعضای معاهده رفع شد. این دسته از اعضای مجمع عمومی ملل متحد در مقام انتقاد از سامانه معاهداتی جنوبگان، چنین بیان می‌داشتند که این سامانه در عمل تبدیل به «کلوپ انحصاری» شده است که برای عضویت سایر

51. French D., Regime Integrity qua Antarctic Security: Embedding Global Principles and Universal Values with the Antarctic Treaty System, in A. D. Hemmings *et al. op. cit.*, 2012. pp. 51- 69, at pp. 53-54.

52. برای مطالعه بیشتر راجع به مقوله امنیت دریانوردی در جنوبگان، ن.ک:

- Jabour J., Maritime Security: Investing in Safe Shipping Operations to Help Prevent Marine Pollution, in Alan D. Hemmings, Donald R. Rothwell and Karen N. Scott (eds), *Antarctic Security in the Twenty-First Century: Legal and Policy Perspectives*, USA, Routledge, 2012. pp. 238-256, at pp. 242-243.

53. Rothwell D. R., Scott K. N. and Hemmings A., The Search for Antarctic Security, in A .D. Hemmings *et al. op. cit.*, 2012. pp. 1-17, at p. 4.

54. برای مطالعه بیشتر در باب چرایی و جزییات کامیاب‌بودن نظام حقوقی جنوبگان، به‌ویژه از بُعد وجود صلحی مداوم در این قاره، ن.ک:

- Jabour J., Why Has There Been a Long Peace in Antarctica? *The Yearbook of Polar Law*, vol. 7, Brill | Nijhoff, 2015. pp. 632-645.

55. کنوانسیون تنظیم فعالیت‌های مربوط به مواد معدنی در جنوبگان، مصوب ۲ ژوئن ۱۹۸۸.

دولت‌های جامعه بین‌المللی باز نیست.^{۵۶} این ایراد و انتقاد که به شدت با مقاومت دولت‌های اصلی سامانه جنوبگان مانند استرالیا مواجه می‌شد، سرانجام مرتفع شد. بخشی از این انتقادات، از طریق تسهیل در فرایندهایی که دولت‌ها طی آن می‌توانستند به عضویت مشورتی معاهده جنوبگان درآیند، مرتفع شد.^{۵۷} بخش دیگری از ایرادهای وارده نیز با این تصمیم مرتفع شد که هیچ فعالیت اکتشافی یا استخراجی معادن در جنوبگان در حال و آینده نزدیک نباید صورت پذیرد. واکنشی که اعضای اصلی سامانه معاهداتی جنوبگان در این مقطع زمانی از خود نشان دادند نشان‌گر اهمیت بسزایی است که برای امنیت رژیم حاکم بر جنوبگان قائل بوده‌اند.^{۵۸}

موضوع امنیت رژیم حاکم بر جنوبگان همواره در خصوص سامانه معاهداتی جنوبگان مطرح بوده است و اکنون نیز که دهه ششم عمر خود را سپری می‌کند و اشتیاق و علاقه کاوش‌های تحقیقاتی کشورها در جنوبگان به اوج خود رسیده است، همچنان پابرجاست. حتی این احتمال وجود دارد که افزایش این توجهات به جرعه دوباره «دغدغه‌های جهان سوم» در مدیریت جنوبگان بینجامد؛^{۵۹} به‌ویژه آن‌گاه که با تحولات معاصر در مفاهیم عدالت جهانی پیوند می‌خورد. این پیوند می‌تواند موج جدیدی از درخواست‌ها دایر بر بازنگری در مدل و شیوه حکمرانی جنوبگان را به دنبال داشته باشد.^{۶۰}

البته شک و تردیدها راجع به ظرفیت و اراده سامانه معاهداتی جنوبگان در رفع دشواری‌ها و چالش‌های داخلی و خارجی موجود در این قاره، از زمان انعقاد پروتکل مادرید تا کنون وجود داشته است. هیچ سند جدیدی در خلال دو دهه اخیر به سامانه معاهداتی جنوبگان افزوده نشده

56. Rothwell D. R., et al. Security Beyond Claims , in A .D. Hemmings et al. *op. cit.*, 2012. pp. 70-94, at pp. 75-76.

57. شایان ذکر است که عضویت در معاهده جنوبگان به دو شکل است که اولی مقدمه دومی است: یکی عضویت غیرمشورتی که نقش چندانی در تصمیم‌گیری‌ها ندارد؛ و دومی عضویت مشورتی که در تصمیم‌گیری‌ها امکان مشارکت دارد. از ۵۳ دولت عضو کنونی معاهده جنوبگان، تا این لحظه ۲۹ دولت، عضو مشورتی و بقیه عضو غیرمشورتی هستند.

58. Bateman S., Strategic Competition and Emerging Security Risks: Will Antarctica Remain Demilitarised? , in A .D. Hemmings et al. *op. cit.*, 2012. pp. 116-134, at pp. 118-119.

59. برای مطالعه بیشتر در این رابطه و به‌ویژه در باب ابعاد کاوش در جنوبگان و جایگاه کشورهای غیرعضو در این باره، ن.ک:

- Hemmings A. and M. Rogan-Finnemore, Access, Obligations and Benefits: Regulating Bioprospecting in the Antarctic , in M. L. Jeffrey, J. Firestone and K. Bubna-Litic (eds), *Biodiversity Conservation, Law + Livelihood: Bridging the North-South Divide*, Cambridge University Press, 2008, 529- 559 at 538 and 539.

60. French D., Regime Integrity qua Antarctic Security: Embedding Global Principles and Universal Values with the Antarctic Treaty System , in A. D. Hemmings, D. R. Rothwell and K. N. Scott (eds), *Antarctic Security in the Twenty-First Century, Legal and Policy Perspectives*, USA, Routledge, 2012, pp. 51- 69;

همچنین، ن.ک: منبع دیگری از همین نویسنده:

- French D., Global Principles, Universal Values and the ATS: Regime Integrity as Antarctic Security , *New Zealand Yearbook of International Law*, No. 6, 2009. pp. 63-75.

است. از همین رو می‌توان دریافت که این سامانه هیچ مقرره‌ای در مورد مسائل اخیر این قاره، از جمله مسائل مربوط به گردشگری تجاری و کاوش‌های زیستی پیش‌بینی نکرده است. بنابراین، پرسش‌های اساسی کم‌وبیش متعددی درباره ثبات آتی سامانه معاهداتی جنوبگان قابل طرح است، به‌ویژه اگر قرار بر این باشد که این سامانه به مثابه سامانه‌ای فعال و ماهوی حفظ شود و نه فقط جوانب شکلی و تشریفاتی را در برگیرد. با وصف اینکه هدف از ایجاد سامانه معاهداتی جنوبگان، مورد نخست (یعنی سامانه‌ای فعال، پویا و ماهوی) بوده است، این سامانه باید قادر باشد تا طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های انسانی در جنوبگان را مدیریت کند.

۴. آثار معاهده جنوبگان از بُعد امنیتی

همان‌طور که اشاره شد، معاهده جنوبگان، سند بین‌المللی بسیار مختصر و موجز است که تنها ۱۴ ماده را در خود جای داده است. این معاهده از این جهت اهمیت دارد که نیت تدوین‌کنندگان آن، ایجاد نظام حقوقی بوده است که به تنظیم امور کلّ یک قاره بینجامد. در ماده ۶ این معاهده آمده است که این سند، منطقه جنوب عرض جغرافیایی ۶۰ درجه جنوبی را تحت شمول اجرایی خود دارد. افزون بر این، برای احتراز از هرگونه سوءبرداشت دایر بر تأثیر این معاهده بر آزادی‌های موجود در دریای آزاد، این آزادی‌ها در تمامی دریاهای آزاد پیرامون این قاره به رسمیت شناخته شد. پیش‌بینی همین تدبیر ساده به‌طور آتی موجبات شناسایی بخشی از امنیت دریایی در اقیانوس جنوبی را مهیا کرد.

معاهده جنوبگان دارای یک سلسله آثار آنی و مستقیم و همچنین شماری از آثار غیرمستقیم بر امنیت قاره جنوبگان است. نخست، معاهده نسبتاً به سرعت لازم‌الاجرا شد.^{۶۱} این اجرایی شدن سریع در آن زمان تضمین می‌کرد که توافق‌های منعقد در واشنگتن قرار است به‌سرعت جامه عمل بپوشد. زدن مهر تأیید با چنین سرعتی بر یک چارچوب امنیتی جدید و مؤثر برای جنوبگان، نشان روشنی از دادن رأی اعتماد به این الگوی جدید بود.^{۶۲} یکی از اهداف اصلی انعقاد معاهده جنوبگان، کاربرد آن، تنها برای اهداف صلح‌آمیز است؛ بدین معنی که اقدام‌های واجد ماهیت نظامی ممنوع شده است. همچنین، انفجارهای هسته‌ای و تخلیه پسماندهای رادیواکتیو در این قاره منع شده است. از حیث اینکه معاهده در جریان جنگ منعقد شد، درست در زمانی که ایالات

۶۱. معاهده در ۲۳ ژوئن سال ۱۹۶۱ پس از تودیع تمامی ۱۲ سند تصویب توسط دولت‌های حاضر در کنفرانس واشنگتن لازم‌الاجرا شد. این کشورها آرژانتین، استرالیا، بلژیک، شیلی، فرانسه، ژاپن، نیوزلند، نروژ، آفریقای جنوبی، انگلستان، ایالات متحده و اتحاد جماهیر شوروی سابق بودند.

۶۲. Rothwell D. R., The Antarctic Treaty as a Security Construct, in Alan D. Hemmings, Donald R. Rothwell and Karen N. Scott (eds), *Antarctic Security in the Twenty-First Century: Legal and Policy Perspectives*, USA, Routledge, 2012. pp. 33-50, at p. 39.

متحده و اتحاد جماهیر شوروی سابق به‌طور مستقیم در تقابل با یکدیگر در شمالگان قرار گرفته بودند، تصمیم ایجاد منطقه عاری از سلاح‌های هسته‌ای در جنوبگان، زمینه‌ساز و تضمین‌کننده این امر شد که قاره جنوبگان به معرکه آزمایش سلاح‌های هسته‌ای بدل نشود.

دوم، در همان سال، سازوکارهای مقرر در ماده ۹ معاهده جنوبگان که گردهمایی‌های منظم دولت‌های عضو معاهده را معین کرده است، فعال شد. نخستین گردهمایی مشورتی معاهده جنوبگان^{۶۳} در شهر کانبرا/ پایتخت استرالیا برگزار شد. این گردهمایی بستر ساز تصویب توصیه‌نامه‌های^{۶۴} مربوط به معاهده شد که به‌خودی‌خود، روند صدور این توصیه‌نامه‌ها را از آن پس تسهیل کرد. تمامی این گام‌ها سرانجام موجبی برای تکوین سامانه معاهداتی جنوبگان شد.

سوم، معاهده بی‌درنگ نخستین الحاق به خود را تجربه کرد که طی آن لهستان در سال ۱۹۶۱ به عضویت معاهده جنوبگان درآمد. همین نخستین الحاق، مسیر را برای ورود سایر دولت‌هایی که در کنفرانس واشنگتن حاضر نبودند، به این معاهده هموار کرد و آن‌ها توانستند از طریق ورود و پرداختن به امور جنوبگان، واجد صلاحیت عضویت به‌عنوان عضو مشورتی معاهده جنوبگان^{۶۵} شوند.

چهارم، ماده ۴ معاهده جنوبگان این کارآمدی ارزشمند را داشته است که سبب‌ساز کنارگذاشتن تنش‌های حاکمیتی دولت‌ها شود و به‌جای آن، تمرکز آنان را بر مقوله تحقیقات علمی نهد؛ واقعیتی که سال‌هاست مشاهده می‌شود. حجم گسترده نتایج علمی منتشره در قالب مقالات، کتب و گردهمایی‌های علمی در سطح بین‌المللی در زمینه تحقیقات علمی جنوبگان، خود دلیل این مدعاست.

پنجم، در جنوبگان همچنین ممنوعیت نظامی‌سازی و هسته‌ای‌سازی وفق مواد ۱ و ۳ معاهده جنوبگان وجود دارد که نه‌تنها موجب ارتقای امنیت نظام حاکم بر این قاره شده است، بلکه امنیت قاره را نیز به‌خودی‌خود افزایش داده است.

ششم و در آخر، معاهده جنوبگان با ابتکاری جالب توجه، افراد را در مسائل مدنی و کیفری تابع قانون ملی خود قلمداد می‌کند؛ مقوله‌ای که موجب کاهش چشمگیر حساسیت‌ها در باب قانون حاکم بر مسائل مدنی و کیفری در جنوبگان شده، از این رهگذر به تقویت امنیت نظام حاکم بر این قاره کمک می‌کند.

۵. امنیت در نظام حقوقی جنوبگان به مثابه الگویی برتر در حقوق بین‌الملل

جنوبگان و مقوله امنیت در نظام حقوقی بین‌المللی این قاره را می‌توان به‌عنوان الگوی برتر حقوق

63. Antarctic Treaty Consultative Meeting (ATCM)

64. Recommendations

65. Antarctic Treaty Consultative Party (ATCP)

بین‌الملل به‌شمار آورد که در آن دولت‌های ذی‌مدخل، در طول زمان اجرایی‌بودن مجموعه اسناد تشکیل‌دهنده سامانه معاهداتی جنوبگان، در نظر و عمل، خود را به پایبندی به تعهدات مقرر در درون این نظام حقوقی بین‌المللی و ضمانت‌های اجرایی مؤثر آن ملتزم کرده‌اند. طرح این مدعا با توجه به شرح و بسطی که در بیان ابعاد گوناگون امنیت در جنوبگان از نقطه‌نظر حقوق بین‌الملل در مباحث پیشین آمد، به دلایلی که در این مبحث ارائه خواهد شد، قابلیت اثبات دارد.

نخست، وسعت چشمگیر قاره جنوبگان و آب‌های احاطه‌کننده آن است که همان طور که اشاره شد، از اروپا و استرالیا بزرگ‌تر است. جنوبگان با درنظرگرفتن چنین وسعتی، و نیز با درنظرگرفتن این واقعیت که پیشینه حضور انسان در آن اکنون متجاوز از یک‌صد سال است، تا کنون شاهد هیچ رخدادی نبوده است که در آن دولت‌های حاضر در آن، دولت‌های عضو معاهده جنوبگان یا سامانه معاهداتی جنوبگان، جامعه بین‌المللی (مثلاً در چارچوب سازوکارهای مندرج در منشور ملل متحد)، یا دولت‌های ثالث (هم در معنای دولت‌های غیرعضو در معاهده و سامانه معاهداتی جنوبگان و هم دولت‌های غیرحاضر و غیرفعال در جنوبگان) نیازمند اقدام نظامی در این قاره بوده باشند. از این رو جنوبگان تا کنون شاهد رخدادهایی همچون درگیری مسلحانه که خاستگاه آن، اختلاف حادث بر سر مسائل جنوبگان باشد، حتی در ابعاد جزئی نیز نبوده است.

دوم، واقعیتی است که جامعه بین‌المللی در سال‌های پس از تصویب و اجرایی‌شدن معاهده جنوبگان تا کنون، به‌ویژه در دو دهه اخیر، در خصوص جنوبگان با آن مواجه بوده است. این واقعیت، همانا شمار فزاینده دولت‌های علاقه‌مند به حضور و فعالیت در جنوبگان است که در سال‌های کنونی با رشد قابل‌توجهی همراه بوده است. به این شمار، دولت‌های دیگری را هم باید افزود که هم‌اکنون در حال انجام مراحل مطالعاتی و امکان‌سنجی و فراهم‌سازی پیش‌نیازها و به‌طور کلی انجام فاز مقدماتی برای حضور در این قاره هستند. معنای نخستین و روشن فزونی‌گرفتن شمار دولت‌های حاضر و فعال در جنوبگان، منصرف از نوع و کیفیت حضورشان، این است که بدون تردید باید شاهد شمار مسائل و چالش‌هایی بیشتری بود که میان دولت‌ها با یکدیگر، یا سازمان‌های بین‌المللی، و نیز نظام حقوقی بین‌المللی جنوبگان، ظهور و بروز می‌یابد.

به بیان دیگر، نظام حقوقی جنوبگان در بادی امر، تنها ۱۲ دولت را در خود داشت و این در حالی است که اکنون شمار دولت‌های ذی‌مدخل در آن به حدود پنج برابر این تعداد افزایش یافته است، و البته باید بسیاری نهادهای بین‌المللی تحقیقاتی، تدارکاتی، زیست‌محیطی و غیره را نیز بدان افزود. در اصل باید با چالش‌های به‌مراتب بیشتری از جنبه‌های گوناگون مواجه باشد که امنیت نظام حقوقی آن را، با گذشت حدود شصت سال از هنگام تصویب و اجرایی‌شدن آن، با تهدید مواجه کند. بر همین اساس و از این منظر، نظام حقوقی جنوبگان به‌ویژه از منظر امنیت نظام حقوقی آن، تا کنون اثبات کرده است که به‌رغم واقعیت پیش‌گفته همچنان کامیاب بوده است.

سوم، از همان سال‌های آغازین توجه دولت‌ها به جنوبگان، به‌ویژه پیش از تصویب و اجرایی‌شدن معاهده جنوبگان، این قاره در معرض طرح مسائل بسیار حساس امنیت بین‌المللی بود. مهم‌ترین آن‌ها، طرح موضوع استفاده از جنوبگان برای انجام آزمایش‌های هسته‌ای و همچنین انباشت و دفع پسماندهای هسته‌ای بود. چنین مسائلی که البته در همان هنگام و نیز پس از تصویب معاهده جنوبگان، موضوع بحث و فحص جدی در محافل سیاسی، نظامی و حقوقی بین‌المللی بودند، بی‌تردید چالشی جدی در مسیر اجرای دقیق نظام حقوقی جنوبگان با توجه به موضوع و هدف آن قلمداد می‌شوند؛ آن‌هم به‌ویژه با در نظر گرفتن این واقعیت که معاهده جنوبگان نه تنها فعالیت‌ها را منحصر و محدود به فعالیت‌های صلح‌آمیز می‌کند، بلکه به‌روشنی هرگونه کاربرد سلاح هسته‌ای را در این قاره منع می‌کند.

چهارم، جنوبگان یک معاهده «صلح» است.^{۶۶} برابر این معاهده، هرگونه فعالیت نظامی همچون ایجاد پایگاه و استحکامات نظامی، انجام هرگونه رزمایش نظامی و غیره منع شده است،^{۶۷} گرچه استفاده از نیروهای نظامی و نیز تجهیزات و سخت‌افزارهای نظامی برای پشتیبانی فعالیت‌های تحقیقات علمی و فعالیت‌های صلح‌آمیز مجاز شمرده می‌شود.^{۶۸} با در نظر گرفتن این واقعیت که هدف تدوین‌کنندگان از انعقاد معاهده صلح (و در این نمونه، معاهده جنوبگان) همانا پیشگیری یا منع درگیری نظامی آن در اشکال گوناگون بوده است، می‌توان چنین استدلال کرد که چنانچه بیم بروز درگیری مسلحانه نمی‌رفت، توجیهی برای تدوین و تکوین چنین معاهده بین‌المللی در جنوبگان وجود نداشت.

این گزاره را هم در تقویت این استدلال می‌توان افزود که درست است که معاهده صرفاً استفاده از نیروهای نظامی و تجهیزات نظامی را برای پشتیبانی از فعالیت‌های تحقیقات علمی و فعالیت‌های صلح‌آمیز مجاز شمرده است، اما همواره امکان استفاده دوگانه از این نیروها و ابزار وجود داشته است؛ واقعیتی که از چشم هیچ‌یک از دولت‌های حاضر در جنوبگان پنهان نمی‌ماند. همچنین وجود مقوله دوگانگی و چندگانگی کاربرد داده‌ها، اطلاعات و نتایج حاصل از فعالیت‌های تحقیقات علمی دریایی و غیردریایی در جنوبگان که در بسیاری از موارد در امور نظامی نیز کاربرد و قابلیت استفاده دارند نیز در این مبحث قابل طرح است.^{۶۹}

۶۶. ن.ک: مقدمه و نیز بند یکم ماده ۱ معاهده جنوبگان.

۶۷. ن.ک: نیز بند یکم ماده ۱ معاهده جنوبگان.

۶۸. ن.ک: همان، بند دوم ماده ۱.

۶۹. برای مطالعه بیشتر راجع به مقوله دوگانگی کاربرد داده‌ها، اطلاعات و نتایج فعالیت‌های تحقیقات علمی (به‌ویژه تحقیقات علمی دریایی) در (از جمله) امور نظامی ن.ک:

- سیدضیاءالدین مدنی؛ حقوق بین‌الملل دریاها و تحقیقات علمی دریایی، انتشارات پژوهشگاه ملی اقیانوس‌شناسی و علوم جوی، ۱۳۹۲، صص ۱۹۰-۱۸۱.

پنجم، جنوبگان تحت حاکمیت هیچ دولتی نیست. آن قاره به‌رغم وسعت و اهمیت گوناگون و ویژگی‌های منحصر به فرد طبیعی و غیره آن، فاقد حاکمیت یک یا چند دولت است و نظام حقوقی جنوبگان، تنها نظام حقوقی حاکم بر آن است. از این‌رو تلاش دولت‌ها از بدو حضورشان در رقابت برای تصاحب قطعی از جنوبگان و اعمال و توسعه حاکمیت خود در آن منطقه، همواره خطری برای امنیت این قاره و نیز نظام حقوقی ناظر بر آن بوده است. باید اشتباهی سیری‌ناپذیر بسیاری دولت‌ها برای دست‌اندازی به سایر سرزمین‌ها و افزایش وسعت سرزمینی تحت حاکمیت خود را نیز به این تهدید افزود. همچنین وجود منابع عظیم معدنی و غیرمعدنی در جنوبگان و رقابت همیشگی دولت‌ها برای تسلط بر منابع بیشتر، و به‌ویژه در دوران کنونی به منابع موجود در مناطق فراتر از صلاحیت ملی‌شان، این استدلال را تقویت می‌کند.

ششم، نظام حقوقی جنوبگان به کشورهای حاضر اجازه می‌دهد تا اتباع خود را که در جنوبگان حاضرند و فعالیت می‌کنند، تحت شمول قوانین مدنی و کیفری ملی خود قرار دهند. این موضوع به‌خودی‌خود می‌تواند بستر ساز پیدایش تعارض قوانین میان قوانین ملی دولت‌ها و در مواردی اختلاف میان آنان شود که در صورت عدم به‌کارگیری روش‌های حل‌وفصل مسالمت‌آمیز، احتمال توسل به روش‌های غیرمسالمت‌آمیز که تهدیدکننده امنیت جنوبگان است وجود دارد.

هفتم، مطرح‌بودن مباحثی مانند استفاده از جنوبگان برای اهدافی که گرچه در دایره مفهوم «فعالیت‌های تحقیقاتی» می‌گنجد، دارای کاربرد نظامی و شبه‌نظامی است و به‌آسانی امکان انجام در قالب فعالیت‌های تحقیقات علمی دارد. از آن جمله می‌توان به مناسب‌بودن محیط ویژه و منحصر به فرد جغرافیایی جنوبگان برای انجام تحقیقات جاسوسی و ضدجاسوسی ماهواره‌ای اشاره کرد که می‌تواند امنیت جنوبگان و نظام حقوقی آن را به مخاطره بیندازد.

هشتم، و سرانجام، باید وجود ادعاهای سرزمینی هفت دولت در جنوبگان به همراه شناسایی و حفظ حق طرح ادعای سرزمینی توسط امریکا و روسیه در آینده را چالش دیگری در مسیر تحقق امنیت جنوبگان و نیز نظام حقوقی حاکم بر آن به شمار آورد. این چالش، زمانی جدی‌تر رخ می‌نماید که به این نکته توجه شود که تا کنون جامعه بین‌المللی هیچ‌یک از این ادعاهای سرزمینی را شناسایی نکرده است. افزون بر این، گرچه معاهده جنوبگان این ادعاهای سرزمینی را به حالت تعلیق درآورده است، هیچ معلوم نیست که در آینده، بخصوص در سال ۲۰۴۸ که زمان بازنگری معاهده جنوبگان است چه پیش خواهد آمد و چه تصمیمی توسط اعضای تصمیم‌گیر آن اتخاذ خواهد شد. همچنین نباید فراموش کرد که برخی از این ادعاهای سرزمینی با یکدیگر هم‌پوشانی دارند.^{۷۰} با این وصف، عملکرد مؤثر ارکان گوناگون نظام حقوقی بین‌المللی جنوبگان،

۷۰. این وضعیت شامل ادعاهای سرزمینی انگلستان، شیلی و آرژانتین بر جنوبگان می‌شود که با یکدیگر هم‌پوشانی دارند.

مانع از آن شده است تا هدف و منظور غایی این نظام حقوقی دچار خدشه شود و امنیت آن به‌طور جدی تهدید شود.

نتیجه

معاهده جنوبگان به‌طور کلی موجب شده است که جنوبگان به دو مقوله اهداف صلح‌آمیز و تحقیقات علمی اختصاص یابد. معاهده جنوبگان به‌طور کلی این قاره را به‌عنوان منطقه حفاظت‌شده علمی برمی‌شمرد که در آن آزادی تحقیقات علمی برای همگان وجود دارد و هرگونه فعالیت نظامی در سطح قاره ممنوع است. بر این اساس، هر کشوری می‌تواند در هر نقطه‌ای از این قاره (اعم از بخش‌های ادعاشده یا ادعانشده) ایستگاه تحقیقاتی دایر کند.

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، معاهده جنوبگان به‌تازگی سالگرد پنجاهمین سال تصویب، و لازم‌الاجرا شدن خود را برگزار کرد. این مراسم، امکانی را فراهم کرد تا نظرات، پیشنهادهای و انتقادهای دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی در خصوص مجموعه اسناد معاهداتی جنوبگان، و به‌ویژه کارکرد این معاهده ابراز شود. اسناد اجرایی سامانه معاهداتی جنوبگان، به همراه معاهده جنوبگان، سیر تکامل نظام حقوقی ناظر بر قاره جنوبگان را پس از تصویب معاهده جنوبگان تا کنون پیموده‌اند. البته این بدین معنا نیست که این سامانه فاقد هرگونه نقص و کم و کاست است. هر نظام حقوقی در بستر گذر زمان، ناگزیر از تغییر و اصلاح و جرح و تعدیل و حتی تقویت مقررات است. نظام حقوقی ناظر بر جنوبگان نیز از این قاعده مستثنا نیست.

از بُعد امنیت بین‌المللی جنوبگان، به‌رغم مقررات مندرج در معاهده جنوبگان مبنی بر غیرنظامی‌سازی قاره جنوبگان، معاهده هیچ ترتیب خاصی در تکوین سامانه امنیتی منطقه‌ای پیش‌بینی و مقرر نکرده است که با سازوکارهای مقرر در فصل ۸ منشور ملل متحد سازگاری داشته باشد. بر همین اساس، مادامی که معاهده جنوبگان در درون خود، سازوکارهای حل‌وفصل اختلاف پیش‌بینی کرده است، این سازوکارها تنها مربوط به اختلافاتی است که راجع به تفسیر و اجرای معاهده، ظهور و بروز می‌یابد و به‌طور مستقیم، موضوعاتی را که به‌طور عادی در حیطه اختیارات شورای امنیت قرار می‌گیرند در بر نخواهد گرفت.

برای ترسیم چشم‌اندازی از ثبات وضعیت حقوقی مقررات معاهده جنوبگان و سایر اسناد موجود در سامانه معاهداتی جنوبگان باید به این نکته مهم اشاره کرد که در این قاره وفق معاهده جنوبگان (ماده ۴) هدف اساساً «حفظ وضع موجود»^{۷۱} از لحاظ حقوقی یعنی هم جایگاه مدعیان سرزمینی کنونی، هم مدعیان احتمالی، و هم مدعیان آتی، با درج این قید بوده است که هیچ چیز در این معاهده، تأثیری بر ادعاهای موجود دایر بر حاکمیت سرزمینی یا مبنای این ادعاها نخواهد

داشت. افزون بر این، هیچ رخدادی در خلال اجرایی‌بودن این معاهده، تأثیری بر ادعاهای حاکمیتی نخواهد داشت. نیز هیچ ادعای جدید یا گسترش ادعای پیشین در مقطع اجرایی‌بودن معاهده قابل طرح نخواهد بود. تأثیر این مقرر مهم این بود که هرگونه مقاومت از سوی دولت‌ها به دلیل دغدغه‌های حاکمیتی‌شان را در جنوبگان خنثی و برطرف کرد تا در مقطع زمانی که معاهده جنوبگان لازم‌الاجراست هیچ مانعی، تحقق اهداف معاهده را با دشواری روبه‌رو نکند.

معاهده جنوبگان تا ۱۹ تیرماه ۱۳۹۶ (۱۰ ژوئیه ۲۰۱۷) ۵۳ کشور را در عضویت خود دارد.^{۷۲} از این تعداد، ۲۹ دولت به‌عنوان عضو مشورتی در معاهده حضور دارند، و ۲۴ دولت (که همگی از طریق الحاق به معاهده پیوسته‌اند) به‌عنوان عضو غیرمشورتی در این معاهده حاضرند. از میان اعضای مشورتی، هفت دولت، ادعای سرزمینی در جنوبگان طرح کرده‌اند و سایر ۲۲ عضو مشورتی دیگر، یا این ادعاهای سرزمینی را به رسمیت نشناخته یا نسبت بدان‌ها اعلام موضع نکرده‌اند.

با تمرکز بر امنیت نظام حقوقی جنوبگان که اکنون نزدیک به ۶۰ سال از عمر خود را سپری کرده است و بررسی مؤلفه‌های گوناگون آن به کیفیتی که در این نوشتار آمد، این واقعیت مهم بیش از پیش نمایان می‌شود که جنوبگان تا کنون شاهد هیچ حادثه‌ای نبوده است که در آن

۷۲. در مورد ایران نیز با توجه به مطرح‌بودن بحث حضور تحقیقاتی در جنوبگان در سال‌های اخیر و برداشتن گام‌هایی در این زمینه (از جمله ایجاد مرکز ملی تحقیقات جنوبگان و نیز اعزام محقق به این قاره) مقوله امکان‌سنجی عضویت در معاهده جنوبگان و به‌طور کلی، سامانه معاهداتی جنوبگان وارد مطالعات در محافل علمی و دانشگاهی به شکل جدی شده است. آنچه مسلم است اینکه امکان بهره‌مندی از سامانه معاهداتی جنوبگان برای ایران مانند سایر کشورها فراهم است. به نظر می‌رسد برنامه‌ریزی مناسب، اختصاص اعتبارات لازم همراه با تدارک امکانات، زیرساخت‌های فناورانه، تقویت همکاری‌های بین‌المللی تحقیقات جنوبگان به‌ویژه با کشورهای پیشرو و برجسته در زمینه تحقیقات علمی جنوبگان، فراهم‌سازی پست‌خانه‌های علمی مورد نیاز، و انجام فعالیت‌های تحقیقاتی جدی و با کیفیت در زمینه‌های گوناگون تحقیقاتی جنوبگان و نشر نتایج آن‌ها، پیش‌شرط‌های ورود به جنوبگان، عضویت در معاهده (و به‌طور کلی سامانه معاهداتی) جنوبگان، و در نهایت، حضور در میان کشورهای تصمیم‌گیر در نظام حقوقی جنوبگان باشند. بر همین اساس، ایران می‌تواند از طریق الحاق به معاهده جنوبگان (وفق ماده ۱۳ این معاهده) در آن عضویت یابد و نمایندگانی را برای شرکت در اجلاس‌های گوناگون آن (بر طبق پاراگراف یکم از ماده ۹ معاهده جنوبگان) معرفی کند و در خلال این مقطع به‌طور هم‌زمان، علاقه خود را به جنوبگان و فعالیت در آن به‌ویژه از حیث انجام تحقیقات و فعالیت‌های علمی نشان دهد. این مهم از طریق انجام فعالیت‌های علمی و تحقیقاتی مانند اعزام محققان جهت انجام فعالیت‌های تحقیقاتی علمی در آن منطقه و مشارکت و همکاری با سایر دولت‌ها در انجام آن فعالیت‌ها میسر خواهد شد. برای مطالعه بیشتر راجع به مقوله ایران و نظام حقوقی بین‌المللی جنوبگان، و نحوه حضور و عضویت در سامانه معاهداتی این قاره، و به‌طور کلی کیفیت بهره‌مندی از مزایای (به‌ویژه تحقیقاتی و علمی) قاره هفتم کره زمین از بُعد حقوقی بین‌المللی، ن.ک:

- Madani, Zia E., Possible Challenges on the Path towards Iranian Active Scientific Research Presence in the Antarctic: An International Legal Approach, *Yearbook of Polar Law*, vol. VII, Brill ° Nijhoff, 2015, 2015, pp. 151- 167.

- Madani, Zia E., XXXIII SCAR Biennial Meetings and Open Science Conference: The Beginning of Active Iranian Participation in International Collaborative Antarctic Research in Munro, James, Conference reports, notes and announcements, *The Polar Journal*, vol. 5, No. 1, 2015, pp. 232' 245.

دولت‌های حاضر و فعال در آن، دولت‌های عضو معاهده جنوبگان یا سامانه معاهداتی جنوبگان، جامعه بین‌المللی (به‌عنوان مثال در چارچوب سازوکارهای مندرج در منشور ملل متحد)، یا دولت‌های غیرعضو سامانه معاهداتی جنوبگان یا دولت‌هایی که در جنوبگان حضور ندارند، نیازمند اقدام نظامی در این قاره بوده باشند. بنابراین، جنوبگان تا کنون شاهد رخدادهایی همچون درگیری مسلحانه نبوده است که خاستگاه آن اختلاف حادث بر سر مسائل جنوبگان باشد.

این واقعیت مهم با توجه به چالش‌های پرشماری که در خلال مدت نسبتاً متمادی تصویب و اجرایی‌بودن معاهده، جنوبگان و به‌طور کلی سامانه معاهداتی جنوبگان، امنیت این قاره و نظام حقوقی موجود در آن تهدید کرده است پررنگ‌تر خواهد شد. چالش‌هایی همچون شمار فزاینده دولت‌های علاقه‌مند به حضور و فعالیت در جنوبگان و لاجرم بالارفتن احتمال بروز رخدادهای گوناگون که می‌توانند تهدیدکننده امنیت این رژیم حقوقی باشند، طرح موضوع استفاده از جنوبگان برای انجام آزمایش‌های هسته‌ای و همچنین انباشت و دفع پسماندهای هسته‌ای، امکان استفاده دوگانه از نیروها و تجهیزات نظامی که برای پشتیبانی تدارکاتی صرف به جنوبگان وارد می‌شوند، وجود مقوله دوگانگی و چندگانگی کاربرد داده‌ها، اطلاعات و نتایج حاصل از فعالیت‌های تحقیقات علمی دریایی و غیردریایی در جنوبگان که در بسیاری از موارد در امور نظامی نیز قابل استفاده هستند، ادعاهای سرزمینی هفت دولت حاضر در جنوبگان به همراه شناسایی و حفظ حق طرح ادعای سرزمینی توسط امریکا و روسیه در آینده و نیز هم‌پوشانی برخی از این ادعاهای سرزمینی با یکدیگر، و بسیاری موارد دیگر، می‌توان چنین نتیجه گرفت که این نظام حقوقی نه‌تنها کامیاب بوده است، بلکه این امکان را دارد تا به‌عنوان الگوی برتر در عرصه حقوق بین‌الملل از حیث پایبندی حداکثری همه طرف‌های حاضر و ذی‌مدخل در آن به تعهدات موجود در این نظام حقوقی، و نیز از حیث کامیابی در ایجاد و کاربست ضمانت‌های اجرایی مؤثر و کارآمد مطرح شود.

منابع:

الف. فارسی

- داعی، علی؛ «ارزیابی کارایی نظام معاهده جنوبگان در حفاظت از محیط زیست قاره یخی»، *حقوق محیط‌زیست: نظریه‌ها و رویه‌ها*، دفتر حقوقی و امور مجلس سازمان حفاظت محیط‌زیست، ۱۳۸۷.
- شیرودی، مرتضی؛ «افسانه کنترل تسلیحات و خلع سلاح»، *ماهنامه رواق اندیشه*، سال پنجم، شماره ۴۷، آبان ۱۳۸۴.
- ملک‌محمدی نوری، حمیدرضا؛ «قاره جنوبگان در حقوق بین‌الملل و جامعه جهانی»، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه، ۱۳۷۰.

ب. انگلیسی

- Books

- Stokke, Olav Schram and Vidas Davor. (eds.), *Governing the Antarctic: The Effectiveness and Legitimacy of the Antarctic Treaty System*, Cambridge University Press. 1996.
- Tamburelli, Gianfranco. (ed.), *The Antarctic Legal System and Environmental Issues*, Milan, Giuffre Editore. 2006.

- Articles

- Bateman S., Strategic Competition and Emerging Security Risks: Will Antarctica Remain Demilitarised? , in Alan D. Hemmings, Donald R. Rothwell and Karen N. Scott (eds), *Antarctic Security in the Twenty-First Century: Legal and Policy Perspectives*, USA, Routledge. 2012.
- Dodds K., The Antarctic Peninsula: Territory, Sovereignty Watch and the Antarctic Problem in Alan D. Hemmings, Donald R. Rothwell and Karen N. Scott (eds), *Antarctic Security in the Twenty-First Century: Legal and Policy Perspectives*, USA, Routledge. 2012.
- French D., Regime Integrity qua Antarctic Security: embedding global principles and universal values with the Antarctic Treaty System in A. D. Hemmings, D. R. Rothwell and K. N. Scott (eds), *Antarctic Security in the Twenty-First Century, Legal and Policy Perspectives*, USA, Routledge, 2012.
- Jabour J., Why Has There Been a Long Peace in Antarctica? *The Yearbook of Polar Law*, vol. 7, Brill | Nijhoff. 2015.
- Hemmings A. D., Yeain Review: The Antarctic Treaty System *New Zealand Yearbook of International Law*, vol. 11. 2013.
- Hemmings A. D., Rothwell D. R. and Scott K. N., *Antarctic Security in*

- a Global Context , in Alan D. Hemmings, Donald R. Rothwell and Karen N. Scott (eds.), *Antarctic Security in the Twenty-First Century: Legal and Policy Perspectives*, USA, Routledge. 2012.
- Hemmings A., Security Beyond Claims , in Alan D. Hemmings, Donald R. Rothwell and Karen N. Scott (eds), *Antarctic Security in the Twenty-First Century: Legal and Policy Perspectives*, USA, Routledge. 2012.
 - Madani, Zia E., Possible Challenges on the Path towards Iranian Active Scientific Research Presence in the Antarctic: An International Legal Approach *Yearbook of Polar Law*, Brill - Nijhoff, vol. 7, 2015.
 - Madani, Zia E., XXXIII SCAR Biennial Meetings and Open Science Conference: The Beginning of Active Iranian Participation in International Collaborative Antarctic Research in Munro, James, Conference reports, notes and announcements , *The Polar Journal*, vol. 5, No. 1, 2015.
 - Mossop J., The Security Challenge Posed by Scientific Permit Whaling and its Opponents in the Southern Ocean , in Alan D. Hemmings, Donald R. Rothwell and Karen N. Scott (eds), *Antarctic Security in the Twenty-First Century: Legal and Policy Perspectives*, USA, Routledge. 2012.
 - Nasu, H., Law and Policy for Antarctic Security: An Analytical Framework in Alan D. Hemmings, Donald R. Rothwell and Karen N. Scott (eds), *Antarctic Security in the Twenty-First Century: Legal and Policy Perspectives*, USA, Routledge. 2012.
 - Rothwell D. R., The Antarctic Treaty as a Security Construct in Alan D. Hemmings, Donald R. Rothwell and Karen N. Scott (eds), *Antarctic Security in the Twenty-First Century: Legal and Policy Perspectives*, USA, Routledge. 2012.
 - Rothwell D. R., Scott K. N. and Hemmings A., The Search for Antarctic Security in Alan D. Hemmings, Donald R. Rothwell and Karen N. Scott (eds), *Antarctic Security in the Twenty-First Century: Legal and Policy Perspectives*, USA, Routledge. 2012.
 - Rothwell, Donald R., Polar Environmental Protection and International Law: The 1991 Antarctic Protocol *European Journal of International Law*, vol. 11, No. 3. 2000.
 - Scott K. N., Scientific Rhetoric and Antarctic Security , in Alan D. Hemmings, Donald R. Rothwell and Karen N. Scott (eds.), *Antarctic Security in the Twenty-First Century: Legal and Policy Perspectives*, USA, Routledge. 2012.
 - Shibata A., CRW as an evolving Instrument: Potential Broader Implications of the Whaling Judgment *Japanese Yearbook of International Law*, vol. 58. 2015.
 - Shibata A., Japan and 100 Years of Antarctic Legal Order: Any Lessons for the Arctic? *The Yearbook of Polar Law*, vol. 7, Brill | Nijhoff. 2015.